

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO
BALTIJOS REGIONO ISTORIJOS IR ARCHEOLOGIJOS INSTITUTAS

Lietuvos
šaulių sąjungos nariai
(1919–1940 m.)
Informacinis žinynas

Vytautas Jokubauskas Hektoras Vitkus

Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba
(sutarties Nr. MIP-001/2013)

Žinynas parengtas vykdant projektą
„Paramilitarinių organizacijų reikšmė valstybės gynybos sistemoje:
Lietuvos šaulių sąjungos atvejis“

Sudarytojai:

Dr. Vytautas Jokubauskas

Dr. Hektoras Vitkus

Spaustuvė DRUKA

Klaipėda, 2015

ISBN 978-609-404-197-6

© Vytautas Jokubauskas, 2015

© Hektoras Vitkus, 2015

Turinys

IVADAS

Lietuvos šaulių sąjungos narių sąrašai (1919–1940 m.). Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Lietuvos šaulių sąjungos fondo Nr. 561, Centro valdybos, I Kauno ir XX Klaipėdos šaulių rinktinių ir būrių veiklos apyrašo Nr. 2 faksimiliniai dokumentai:

1. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1382.** Šaulių sąjungos tarnautojų, karių laisvanorių alfabetas už 1919, 1920, 1921, 1922 ir 1923 metus. Chronologinės ribos: 1919–1923 m.
2. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1384.** Lietuvos šaulių sąjungos narių liudijimų registracija. Chronologinės ribos: 1919 m. spalio 6 d. – 1924 m. rugsėjo 18 d.
3. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1393.** Lietuvos šaulių sąjungos (XVI) Kėdainių rinktinės narių knyga. Chronologinės ribos: 1919–1931 m.
4. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 4176.** Lietuvos šaulių sąjungos (I) Kauno rinktinės sudėties reikalų susirašinėjimas – sudėties žinios. Chronologinės ribos: 1920–1926 m.
5. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1392.** Lietuvos šaulių sąjungos (XVI) Kėdainių rinktinės šaulių alfabetas. Chronologinės ribos: 1920–1940 m.
6. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 4171.** Šaulių registracijos knyga. Chronologinės ribos: 1921–1931 m.
7. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1383.** Lietuvos šaulių sąjungos civilių tarnautojų abėcėlinė tvarka. Chronologinės ribos: 1921–1939 m.
8. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1391.** Lietuvos šaulių sąjungos (XV) Kretingos rinktinės šaulių alfabetas. Chronologinės ribos: 1921–1940 m.
9. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1394.** Lietuvos šaulių sąjungos (XX) Klaipėdos rinktinės narių knyga. Chronologinės ribos: 1923–1931 m.
10. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1395.** Lietuvos šaulių sąjungos (XX) Klaipėdos šaulių rinktinės alfabetas. Chronologinės ribos: 1923–1939 m.

11. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1390.** Lietuvos šaulių sąjungos (XIV) Marijampolės rinktinės šaulių alfabetas. Chronologinės ribos: 1923–1939 m.
12. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1389.** Lietuvos šaulių sąjungos (V) Trakų rinktinės alfabetas. Chronologinės ribos: 1924–1940 m.
13. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 4200.** Lietuvos šaulių sąjungos (XVII) Kauno rinktinės alfabetinis prie narių knygos 1926 m. sąrašas. Chronologinės ribos: 1926 m. lapkričio 19 d.
14. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 4893.** Lietuvos šaulių sąjungos (IX) Seinų rinktinės būrių narių 1929 m. sąrašai. Chronologinės ribos: 1929 m.
15. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 4226.** Lietuvos šaulių sąjungos (XVII) Kauno šaulių rinktinės 1929–1930 metų narių knyga. Chronologinės ribos: 1929–1930 m.
16. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1386.** Lietuvos šaulių sąjungos (XX) Klaipėdos rinktinės šaulių liudijimų registracijos knyga. Chronologinės ribos: 1931 m. rugsėjo 6 d. – 1931 m. gruodžio 31 d.
17. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 4243.** Lietuvos šaulių sąjungos 1931–1932 m. narių knyga. Chronologinės ribos: 1931–1932 m.
18. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1388.** Kauno rinktinės narių alfabetas. Chronologinės ribos: 1931–1935 m.
19. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1385.** Lietuvos šaulių sąjungos (XIV) Marijampolės rinktinės šaulių liudijimų registracija. Chronologinės ribos: 1931 m. rugsėjo 10 d. – 1937 m. gruodžio 31 d.
20. **LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1387.** Lietuvos šaulių sąjungos šaulių sąrašas. Chronologinės ribos: 1931–1936 m. gegužės 14 d.

PRIEDAI:

1 priedas:

Šaulio tarnybos lapas tarpukariu (LCVA, f. 561, ap. 12, b. 7598)

2 priedas:

LŠS narių kartotekos kortelė (LCVA, f. 561, ap. 1a, b. 2380)

IVADAS

Skaitytojui pateiktas 1919–1940 m. *Lietuvos šaulių sąjungos narių vardinis žinynas* gali kelti klausimą: kam jo reikia? Žinyno sudarytojų nuomone, jis svarbus dėl asmenų, kurių pastangomis buvo sukurtos paramilitarizmo tradicijos Pirmojoje Lietuvos Respublikoje, atminimo įamžinimo. Šiuo požiūriu LŠS narių informacinis žinynas gali būti vertinamas kaip kultūrinės rezistencijos (paspriešinimo užmarščiai) aktas. Jonas Mekas, 1947 m. gyvendamas perkeltųjų asmenų stovykloje pokario Vokietijoje, retoriškai klausė ir siūlė: „Kas atmins, kas surašys visus tuos didvyrius, kurie žūsta kovoj už laisvę Lietuvoj ir visur. Surašykim jų vardus, kad neišnyktų.“¹ Tad nutarėme pabandyti. Projekto², kurio vienas iš rezultatų yra šis žinynas, tikslas nebuvo surinkti visų tarpukario Lietuvos šaulių duomenis, o tik pradėti šį darbą, vėlesniais tyrimais atskleidžiant paramilitarizmo svarbą Lietuvos valstybės gynybai. Šaulių socialinės, tautinės sudėties, šaulių socialinių tinklų kiekybinė bei kokybinė analizė – ateities tyrimų, galbūt vertų disertacijos, objektas. Projekto vykdytojai neturėjo tikslo sudaryti pilną visų tarpukario šaulių sąrašą, buvo numatyta paskelbti 50 tūkst. asmenų, šiame faksimiliniame žinyne yra apie 74 tūkst. pavardžių, nors neatmestina, kad dalis jų kartojasi – dėl elementaraus vardo ir pavardės identiškumo, esant skirtingiems asmenims, arba dėl asmenų pakartotinio stojimo į LŠS ar rinktinės keitimo, kadangi pateikti ir bendri LŠS, ir kelių rinktinių sąrašai. Galima konstatuoti, kad kiek daugiau nei 5 tūkst. karininkų biografinio žinyno, kurio devyni tomai išleisti 2001–2013 m., parengimas ir leidyba užtruko apie 15 metų, dešimčių tūkstančių pokario partizanų vardiniai sąrašai ar juo labiau biografijos iki šiol nėra publikuotos. Taigi daugiau nei šimtas tūkstančių tarpukario šaulių dar laukia savo eilės, o šis leidinys – tai pirmas žingsnis, atskleidžiantis medžiagos gausą, atveriančią plačias galimybes įvairaus pobūdžio tyrimams.

Tarpukario šaulių sąrašai saugomi Lietuvos centrinio valstybės archyvo 561-ajame fonde, kurį sudaro 33 279 bylos. Tačiau šaulių sąrašai ir tarnybos

1 MEKAS, J. *Žmogus be vietos. Nervuoti dienoraščiai*. Vilnius, 2000, p. 113.

2 Plačiau apie projektą, jo tikslą ir uždavinius: VAREIKIS, V.; JOKUBAUSKAS, V. Surašykim jų vardus, kad neišnyktų: apie Klaipėdos universitete vykdomą mokslinių tyrimų projektą „Paramilitarinių organizacijų reikšmė valstybių gynybos sistemoje: Lietuvos šaulių sąjungos atvejis“. *Karo archyvas*, 2014, t. XXIX, p. 386–396. Projektas MIP-001/2013. [2015 05 24]. <http://briai.ku.lt/projektai/projektas-mip-0012013/>

lapai³ (1 priedas) nėra išskirti į atskirą fondą ar apyrašą ir susisteminti. Todėl konkretaus šaulio arba šaulių grupės paieškai gali prireikti visų – daugiau nei trijų dešimčių tūkstančių bylų peržiūros. Toks darbas gali trukti dešimtmečius. Informacijos apie LŠS narius sistemimą apsunkena ir kita ne mažiau svarbi aplinkybė – dalis su šauliais susijusių dokumentų saugoma keliuose atskirų rinktinių fonduose, todėl bendras *šauliškuose* LCVA fonduose saugomų bylų skaičius siekia 39 tūkst. Nors LCVA fondų apyrašai yra viešai prieinami (žr.: <http://www.archyvai.lt/lt/lcva.html>), tačiau galima konstatuoti, kad 561-ojo fondo 22-ajame apyraše saugomos 839 šaulių asmens bylos (nuo 129 iki 968); 18-ajame apyraše – 61 šaulių asmens byla (nuo 120 iki 180); dar 1 310 šaulių asmens bylų saugoma minėto fondo 1-ajame apyraše, 2 331 šaulio asmens byla – 1a apyraše; 11-ąjį apyrašą sudaro 1 530 Kėdainių šaulių rinktinės narių asmens bylų, 847 Trakų rinktinės šaulių asmens bylos saugomos 15-ajame apyraše, o dar 237 minėtos rinktinės narių bylos – 14-ajame apyraše; 1 495 Klaipėdos rinktinės šaulių bylos saugomos 16-ajame apyraše; per 6 tūkst. bylų su šaulių tarnybos lapais saugoma 12-ajame apyraše, pavyzdžiui, 21–22, 51–200, 205–311, 324–326, 1 001–1 013 bylos ir t. t.). Pažymėtina, kad 1936 m. rinktinėse buvo atsisakyta šaulių kartotekų ir įsakyta sunaikinti korteles⁴ (2 priedas), nors tam tikras jų skaičius išliko ir yra saugomas LCVA.

Šaulių padalinių vadovų identifikavimas susijęs su ne mažiau sudėtingomis problemomis. Susipažinus su XX a. 4-ojo dešimtmečio pabaigos LŠS būrių vadų sąrašais⁵, tenka konstatuoti, kad dažnu atveju šauliams vadovavo asmuo, kuris buvo ir atsargos karininkas, ir mokytojas, ir policininkas. Taigi, sulyginus visą sąrašą su Lietuvos kariuomenės karininkų žinynu⁶, tokių asmenų skaičius, tikėtina, padidėtų kelis kartus. Ko gero, pavyktų identifikuoti tik tuos karininkus, kurie buvo šaulių būrių vadais, nes dėl duomenų šaulių sąrašuose siaurumo (tik vardai ir pavardės, be gimimo metų, profesijų, karinių laipsnių) sugrežinti šaulių sąrašų su karininkų žinynu ar pokario partizanų duomenimis kol kas stokojama galimybių. Kita vertus, Lietuvos kariuomenės karininkų žinyne esama asmenų (pavyzdžiui, Jonas Abraitis nurodomas tris kartus – 1905 m., 1906 m. ir 1912 m. gimimo), kurių vardai ir pavardės identiški. Todėl tikslesnei

3 Tai labai išsamus šaulio dokumentas, kuriame dažnai ne tik nurodomos asmens signatūros (vardas, pavardė, gimimo vieta, data, profesija, išsilavinimas, karinis laipsnis ir t. t.), bet ir pateikiama asmens tapatybę patvirtinanti fotografija.

4 Sąrašas Trakų apskr. karinės įstaigos [be datos]. LCVA, f. 12, ap. 12, b. 8329, l. [1].

5 LŠS būrių vadų žinios 1935–1940 m. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 4440, l. 1–165.

6 ASEVIČIUS, V. ir kiti. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*. Vilnius, 2001–2013, t. I–IX.

identifikacijai yra reikalingi šaulių asmenybes atspindintys pilni duomenys, kurie sąrašuose nepateikiami, tačiau atskirais atvejais išsamią informaciją apie šaulių asmens duomenis galima rasti jų registracijos LŠS kortelėse, kuriose dažnai būna net šaulio nuotrauka. Tačiau pastarosios kortelės nėra susistemintos į vieną aprašą ir nėra žinomas tikslus jų skaičius. Neturima duomenų, ar yra išlikusios visų šaulių kortelės ir ar jos buvo vedamos nuo pat LŠS įkūrimo 1919 m. Labiausiai tikėtina, kad minėta kortelių sudarymo sistema LŠS veiklos pradžioje nefunkcionavo, todėl jų skaičius nesiekia 150 tūkst. (bendras per 1919–1940 m. laikotarpį LŠS priklausiusių asmenų kontingentas). Tokiu atveju išsamus ir patikimas kiekybinis LŠS narių tyrimas yra neįmanomas.

Istoriografijoje laikomasi nuomonės, kad netrukus po susikūrimo 1919 m. gruodžio 19 d. LŠS turėjo 39 būrius ir apie 800 narių⁷, kurių skaičius dėl sąjungos veiklos sparčiai augo. Tačiau LŠS narių registracijos žurnalo duomenimis, iki 1919 m. spalio 6 d. buvo išduota 10 tūkst. šaulio pažymėjimų. Šie duomenys nesudaro prielaidų teigti, kad minėtu laikotarpiu LŠS priklausė nurodytas narių skaičius, nes dalis jų jau buvo sustabdę veiklą šioje organizacijoje. Tačiau 800 narių skaičius neatrodo patikimas ir jį būtina tikslinti. Archyvinių dokumentų duomenimis, iki 1919 m. gruodžio 23 d. buvo išduoti 10 422 nario liudijimai, iki 1920 m. birželio 1 d. – 11 780, iki 1920 m. rugsėjo 21 d. – 12 539, iki 1920 m. gruodžio 24 d. – 14 431, iki 1921 m. birželio 28 d. – 17 887 nario liudijimai⁸, tačiau 1921 m. LŠS priklausė kiek daugiau nei 8 tūkst. narių. Tarpukario Lietuvos spaudoje teigta, kad Nepriklausomybės kovų partizaniniame judėjime atskiruose valsčiuose dalyvavo nuo 0,3 % iki 1,5 % gyventojų, o bendru vertinimu – apie 0,75 % Lietuvos gyventojų⁹. Žinant, kad šalyje gyveno 2 mln. gyventojų, gautume apie 15 tūkst. partizanų, ir minėtas skaičius labai artimas jau minėtam pirmaisiais LŠS veiklos metais užregistruotų šaulių kontingentui. Taigi per pirmuosius dvejus veiklos metus LŠS paliko apie pusę į ją įstojusių asmenų.

Nurimus aktyviems karo veiksmams, šaulių organizacija neišsiskirstė, bet tapo svarbia Pirmosios Lietuvos Respublikos karinės kultūros, piliečių karinio rengimo, civilinės saugos institucija, kuri apėmė plačius visuomenės sluoksnius.

7 STATKUS, V. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 763.

8 1921 m. spalio 1 d. – 18 941, 1922 m. sausio 4 d. – 20 228, 1922 m. balandžio 12 d. – 23 588, 1922 m. spalio 7 d. – 27 168, 1923 m. sausio 16 d. – 27 715, 1924 m. liepos 12 d. – 34 413 šaulių: LŠS narių registracijos knyga (1919 m. spalio 6 d., baigta 1924 m. rugsėjo 18 d.). LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1384, l. 1–198.

9 GUDELIS, P. Dėl vasaros rytų partizanų. *Trimitas*, 1935 03 28, Nr. 13, p. 224.

Statistinė LŠS narių dinamikos analizė leidžia išskirti tris šaulių skaičiaus augimo šuolius. Pirmasis ženklus LŠS narių skaičiaus pokytis įvyko 1922–1925 m., kai maždaug per 37 mėn. (nuo 1922 m. balandžio mėn. iki 1925 m. gegužės mėn.) LŠS priklausiusių asmenų kontingentas išaugo 99 % (8 618 nariais), t. y. padvigubėjo nuo 8 698 iki 17 316 šaulių. Ypač sparčiai LŠS narių skaičius augo 1923–1924 m. sausio mėn. Išskirtuoju periodu šaulių organizacijai priklausiusių asmenų skaičius šoktelėjo net 35 %: 1923 m. sausio mėn. duomenimis, LŠS turėjo 10 546 narius¹⁰, o 1924 m. sausio 1 d. LŠS buvo 14 247 šauliai¹¹, taigi per 8 mėn. organizacija išaugo penktadaliu, o per ankstesnius 6 mėn. (nuo 1921 m. lapkričio mėn. iki 1922 m. balandžio mėn.) – 3,75 %. 1924 m. LŠS narių skaičius padidėjo 3 077 šauliais.

Antrasis LŠS narių skaičiaus augimo šuolis fiksuotinas 1928–1929 m. pradžios periodu. Jo metu šaulių organizacijos kontingentas padidėjo 30,66 % (5 771 šaulys). Nurodytas LŠS narių skaičiaus augimas labai kontrastuoja su 1926 m. ir 1928 m. duomenimis (1927 m. duomenų kol kas stokojama): minėtais metais LŠS priklausiusių asmenų skaičius išliko stabilus – kiek daugiau nei 18 tūkst. Tačiau 1929 m. LŠS buvo jau 24 596 šauliai. Kiekybinė LŠS narių statistikos analizė leidžia atskleisti ganėtinai netikėtą faktą – nuo 1932 m. iki 1935 m. imtinai LŠS kontingentas didėjo stabiliai, nes organizacija kasmet pasipildydavo apie 2 tūkst. narių (pavyzdžiui, 1934 m. į LŠS buvo priimti 4 097 nauji šauliai¹²). Tačiau netenka abejoti, kad iki išskirto periodo pabaigos dalis LŠS narių nutraukė savo veiklą organizacijoje, nors istoriografijoje šaulių organizacijos kontingento gausėjimas yra tradiciškai siejamas su 1935 m. kariuomenės vado gen. št. plk. Stasio Raštikio inicijuotomis LŠS struktūrinėmis reformomis. Kiek didesnis LŠS narių skaičiaus augimas įvyko tik 1936 m., tačiau jis nežymiai kontrastuoja su keturių metų (1932–1935 m.) stabilaus ir tolygaus augimo periodo duomenimis.

Trečiasis spartaus LŠS narių skaičiaus augimo periodas – 1937–1938 m. Jo metu šaulių skaičius padidėjo 19,3 % (7 606 šauliais), t. y. nuo 39 tūkst. iki 47 tūkst. 1937 m. į LŠS įstojusių vyrų šaulių kontingentas išaugo 14 %, moterų šaulių – 23 %, šaulių karininkų – 17 % (apie 60 % šaulių buvo atlikę tarnybą Lietuvos kariuomenėje). 1937 m. dėl įvairių priežasčių iš LŠS buvo pašalinti 1 998 šau-

10 VAREIKIS, V. *Lietuvos šaulių sąjungos politinė ir karinė veikla (1919–1923)*. [daktaro disertacija]. Kaunas, 1999, p. 107.

11 LŠS sudėtis 1924 m. sausio 1 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 466, l. 13.

12 DAUDZVARDAS, V. Lietuvos Šaulių S-gos darbų apžvalga. *Trimitas*, 1935 02 14, Nr. 7, p. 114.

liai¹³. 1938 m. į LŠS buvo priimti 8 267 asmenys, išbraukti 1 814, pašalinta 12¹⁴. Tokiu būdu 1938 m. LŠS narių skaičius padidėjo 9,5 % (nors spaudoje skelbta, kad 10 %¹⁵), rikiuotės šaulių padaugėjo – 9 %, šaulių rėmėjų – 20 %, moterų – 7 %¹⁶. Išorinės karinės grėsmės didėjimas, Klaipėdos krašto praradimas, Antrąjo pasaulinio karo pradžia ir LŠS išvystyta propaganda nulėmė, anot Prano Saladžiaus viešo pareiškimo 1939 m., kad į LŠS įstojo apie 10 000 asmenų¹⁷: remiantis oficialia statistika, buvo priimti 9 987 asmenys, atleisti 1 863, išvyko į kitas rinktines 1 436 šauliai, atvyko iš kitų rinktinių 1 180, mirė 194 šauliai¹⁸. Tad galima teigti, kad LŠS narių skaičius padidėjo 10,8 %¹⁹. Nors nurodyti duomenys tarpusavyje sunkiai sutampa, tačiau tikėtina, jog LŠS taryba turėjo tikslesnę informaciją nei viešai paskelbtoji spaudoje. Atsižvelgiant į minėtus LŠS augimo svyravimus ir plačiai istoriografijoje išanalizuotus faktus apie Lietuvos santykių su kaimyninėmis valstybėmis paaštrėjimus, galima įžvelgti, kad pirmuoju atveju LŠS augimas (1922–1925 m.) sietinas su Klaipėdos krašto prijungimu ir kovų su Lenkija palei demarkacinę liniją aktyvumu, antruoju – su santykių tarp Lietuvos ir Lenkijos pablogėjimu bei konfliktu Tautų Sąjungoje, o trečiuoju atveju LŠS augimo suaktyvėjimą nulėmė 1938 m. Lenkijos ultimatumas Lietuvai, galbūt net Vokietijos agresija prieš Austriją ir bendra tarptautinės politikos įtampa. Galima apibendrinti, kad sukarintos organizacijos dydžio kaita glaudžiai siejosi su karinių grėsmių stiprėjimu. Svarbu pažymėti, kad LŠS buvusių šaulių ir į organizaciją įstojusių narių skaičius skyrėsi, nes dalis šaulių nutraukdavo savo veiklą, dalis jų buvo pašalinti dėl įvairių priežasčių, pagaliau, šaulių skaičius keitėsi dėl natūralių priežasčių, tokių kaip mirtis. Tarkime, 1932 m. spalio 26 d. buvo išduotas nario pažymėjimas Nr. 67 577, tačiau LŠS 1932 m. buvo tik apie 27 tūkst.²⁰ narių, taigi skir-

13 LŠS rinktinių atstovų susirinkimo 1938 m. kovo 12 d. protokolas. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1306, l. 118–119.

14 LŠS per 1938 m. priimtų, išbrauktų ir pašalintų (Rinktinėse) šaulių žinios. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 517, l. 55.

15 LŠS Tarybos 1939 m. kovo 8 d. protokolas Nr. 2/32. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 956, l. 83; SENKUS, J. Nuotaikos šaulių jubiliejiniame suvažiavime. *Kardas*, 1939 03 15, Nr. 6 (308), p. 158–160.

16 Šaulių Sąjungos XX rinktinių atstovų 1939 m. kovo 11 d. susirinkimo protokolas. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1337, l. 164.

17 SALADŽIUS, P. Atgavę Vilnių, pradėjome naują barą. *Trimitas*, 1940, Nr. 10 (1003), p. 231–232.

18 Žinios apie šaulius [be datos]. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 517, l. 60.

19 LŠS Tarybos 1940 m. vasario 28 d. protokolas Nr. 3/46. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 956, l. 119.

20 LŠS narių registracijos knyga (1932–1936 m.). LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1387, l. 1.

tumas tarp išduotų nario pažymėjimų kiekio ir buvusių narių LŠS skaičiaus – apie 40 tūkst. žmonių. Dėl šios LŠS narių registracijos ypatybės minėtas skirtumas kiekvienais metais didėjo. Analizuojant LŠS narių kontingento keitimosi dinamiką, galima konstatuoti, kad po 1923 m., pasibaigus partizaniniams susirėmimams su Lenkijos pajėgomis, sparčiausio LŠS narių skaičiaus augimo periodai buvo 1924–1929 m. ir 1935–1939 m. Išskirtais etapais šaulių skaičius didėjo atitinkamai 72,63 % ir 63,38 %, o bendras organizacijos narių skaičius labiausiai išaugo XX a. 4-ojo dešimtmečio pabaigoje. Taigi, net apibendrinus LŠS augimą kas penkerius metus, minėtas sąjungos narių skaičiaus augimo periodiškumas yra gerai matomas.

Istoriografijoje nėra vieningos nuomonės, kiek narių LŠS turėjo sovietinės okupacijos išvakarėse. 1969 m. JAV leistame *Karyje* rašyta, kad 1940 m. pradžioje LŠS buvo daugiau nei 1 000 būrių, organizacijoje buvo 42 000 rikiuotės šaulių, 5 346 rėmėjų, apie 15 000 moterų, iš viso 62 000 narių²¹. S. Raštikis prisiminimuose pabrėžia, kad 1939 m. Lietuvoje buvo 55 000 rikiuotės šaulių²². Vytenis Statkus nurodė, kad 1940 m. LŠS buvo 42 000 rikiuotės šaulių, apie 15 000 moterų šaulių ir apie 5 000 šaulių rėmėjų²³, o Vygantas Vareikis teigia, kad 1940 m. sąjungai priklausė 58 000 narių, įskaitant šaulius rėmėjus²⁴. Liudas Truska nurodė, jog 1940 m. pradžioje LŠS turėjo 936 būrius, disponavusius 60 270 narių²⁵ kontingentu. Sovietams okupavus Lietuvą, NKVD iki 1941 m. vasaros iš įvairių šaltinių buvo suregistravę 57 895 šaulius²⁶. Tačiau žinodami, kad 1940 m. pradžioje buvo 48 107 rikiuotės šauliai²⁷, galime teigti, kad rėmėjų turėjo būti jau apie 6 100–10 000, o su beveik 10 000 moterų šaulių ir tiek pat mokinių šaulių LŠS priklausė apie 78 000 asmenų. LŠS dispo-

21 MINGĖLA, V. 12-tą inžinerijos šaulių būrį prisiminus. *Karys*, 1969 10, Nr. 8 (1455), p. 248.

22 RAŠTIKIS, S. *Įvykiai ir žmonės*, t. III, Kaunas, 1996, p. 299.

23 STATKUS, V. Op. cit., p. 772.

24 VAREIKIS, V. Šaulių Sąjunga 1939–1940 metais ir jos likvidacija. *Trimitas*, 1992 09, Nr. 9, p. 3.

25 TRUSKA, L. *Antanas Smetona ir jo laikai*. Vilnius, 1996, p. 281; Lietuviškųjų Organizacijų Tarybai [1939 m.]. LCVA, f. 377, ap. 10, b. 416, l. 21.

26 *Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004*. Sud.: V. KAVALIAUSKAS; J. ŠIRVINSKAS; S. JEGELEVIČIUS. Kaunas, 2005, p. 160.

27 Iš 48 107 šaulių 19 067 buvo I rūšies, 8 902 – II rūšies iki 45 m. atsargos kariai, 16 448 – kariuomenėje netarnavę iki 45 m. vyrai, 3 372 – kariuomenėje tarnavę ir netarnavę daugiau negu 45 m. šauliai. LŠS tuo metu reikėjo dar apie 19 000 šautuvų, 1 000 lengvųjų kulkosvaizčių, 1 mln. šovinių ir 5 000 granatų: Dėl LŠS vado rašto Nr. 1378. 1940 m. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 591, apv. l. 43; LŠS vado 1940 m. balandžio mėn. raportas kariuomenės vadui. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1097, l. 29–30.

navo ir daugiau nei 10 000 kandidatų į šaulius rezervu, todėl labiausiai tikėtiniu šaulių organizacijos kontingentu galima nurodyti apie 88 000 žmonių²⁸. Atskirose Lietuvos apskrityse šaulių nuošimtis tarp gyventojų skyrėsi: 1940 m. pradžioje santykinai didžiausioji gyventojų dalis LŠS priklausė Seinų apskrityje – 4,1 %, Kauno apskrityje – 2,6 % gyventojų, Vilkaviškio apskrityje – 2,5 %, o Marijampolės apskrityje – 2,4 % gyventojų²⁹. Preliminariai galima teigti, kad skirtingais tarpukarinės LŠS veiklos periodais šiai organizacijai priklausė apie 154 tūkst. asmenų³⁰, ir tai žymi tarpukario Lietuvos, turėjusios apie 2–3 mln. gyventojų, visuomenės dalis.

1969 m. lietuvių išeivijoje laikytasi pozicijos, kad sovietinės okupacijos išvakarėse „Šaulių Sąjungai priklausė beveik pusė visų mokytojų (3 000). Tačiau daugiausia Sąjungon jungėsi ūkininkai ir darbininkai“³¹. Pastaroji tezė neretai kartojama ir šiandieninėje Lietuvos istoriografijoje – „daugiausia tarp šaulių buvo ūkininkų ir darbininkų“³². Algimanto Liekio teigimu, „apie 70 % šaulių buvo iš ūkininkų ir žemės ūkio darbininkų. Šauliu buvo kas antras mokytojas, inžinierius, aukštųjų mokyklų dėstytojas, mokslininkas“³³. Šiuo atžvilgiu ne išimtis yra ir naujausioji istoriografija, kurioje tvirtinama, kad 1940 m. LŠS buvo 62 tūkst. narių, o sąjungą labiausiai rėmė ūkininkai, kurie sudarė ne mažiau nei 80 % sąjungos narių³⁴. Pa-

28 Ateityje archyvinių dokumentų analizė gali atskleisti naujus faktus ir patikslinti šiuos skaičiavimus.

29 LŠS Tarybos 1940 m. vasario 28 d. protokolas Nr. 3/46. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 956, l. 119.

30 1936 m. balandžio 22 d. į XX Klaipėdos rinktinę priimtas šaulys Stasys Račkauskas gavo nario liudijimą Nr. 94 276, o į tą pačią XX rinktinę priimtieji 1936 m. antrojoje pusėje liudijimus gavo jau su triženkliais skaičiais, todėl pagal registracijos numerius tiksliai nustatyti, kiek iki 1940 m. liepos mėn. asmenų priklausė LŠS, neįmanoma. 1936 m. sausio 1 d. LŠS priklausė 35 710 asmenų. Taigi skirtumas tarp iki 1936 m. priimtų ir tuo metu LŠS priklaususių asmenų skaičiaus yra apie 58 tūkst. XX a. 4-ojo dešimtmečio antrojoje pusėje kasmet apie 2 000 šaulių palikdavo organizacijos gretas, tikėtina, kad 1936–1940 m. – apie 8 tūkst. 1940 m. LŠS priklausė apie 48 tūkst. rikių, 6,1–10 tūkst. rėmėjų, 9,5 tūkst. moterų, 10 tūkst. vyrų ir 1,7 tūkst. moterų kandidačių, apie 10 tūkst. mokinių. Suapvalinus gauname apie 88 tūkst. asmenų. Suma: 88 tūkst. (buvo 1940 m.) + 58 tūkst. (apleido LŠS gretas iki 1936 m.) + 8 tūkst. (apleido LŠS gretas 1936–1940 m.) = 154 tūkst.

31 MINGĖLA, V. Šaulių Sąjungos auksinio jubiliejaus sulaukus. *Karys*, 1969 10, Nr. 8 (1455), p. 246.

32 *Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004*. Sud.: V. KAVALIUSKAS, J. ŠIRVINSKAS, S. JEGELEVIČIUS. Kaunas, 2005, p. 143.

33 LIEKIS, A. Lietuvos Šaulių Sąjungos likvidavimas (1938–1940 m.). In *Lietuvos Šaulių Sąjungos istorija*. Sud. A. LIEKIS. Vilnius, 1992, p. 244.

34 BALKELIS, T. Piliečiai kareiviai: paramilitariniai judėjimai Baltijos šalyse po Pirmojo pasaulinio karo. In *Karas taikos metu. Paramilitarizmas po Pirmojo pasaulinio karo 1917–1923 m.* Sud.: R. GERWARTH, J. HORNE. Vilnius, 2013, p. 162.

prastai apsiribojama teiginiais apie LŠS narių skaičių 1939–1940 m. ir jau minėta teze, kad šaulių gretose buvo daug mokytojų bei organizacijoje dominavo ūkininkai.

Tačiau kiekybinė LŠS empirinės medžiagos analizė leidžia atskleisti gerokai detalesnį šios organizacijos narių sudėties vaizdą. 1938 m. sausio 1 d. duomenimis, LŠS vienijo 52 340 asmenų. LŠS statistikos suvestinėse pateikta tautinė, religinė ir socialinė sudėtis apima ne visą minėtą šaulių ir kandidatų skaičių, o tik apie 48–49 tūkst. žmonių. Remiantis archyviniais dokumentais, galima teigti, kad 98,58 % šaulių buvo lietuviai, iš kurių 94,6 % save priskyrė Romos katalikų konfesijai. 1938 m. duomenimis, be lietuvių LŠS priklausė 293 žydai, 185 rusai, 109 latviai, 35 vokiečiai ir 65 kitų tautybių asmenys. Išskirtais metais LŠS priklausė 1 561 evangelikų liuteronų, 356 evangelikų reformatų, 323 stačiatikių ir 56 sentikių konfesijoms priskyrę asmenys bei 297 judėjai, 5 karaimai ir 24 kitų religinių tradicijų atstovai³⁵.

Archyvinės medžiagos analizė leidžia apibūdinti ir socialinę LŠS sudėtį. Ją galima atskleisti dviem pjūviais: 1) pagal šaulių išsilavinimą ir 2) pagal jų profesinę bei ūkinę veiklą. Pirmasis pjūvis atskleidžia, kad 1937 m. apie 1 500 šaulių turėjo aukštąjį, daugiau nei 4 500 – aukštesnįjį ir apie 7 000 – vidurinį išsilavinimą (neraštingų buvo tik 150 šaulių)³⁶. 1938 m. 26,07 % šaulių turėjo aukštąjį, aukštesnįjį ir vidurinį išsilavinimą, 48,26 % buvo baigę pradinį mokslą, 25,47 % buvo raštingi, bet nebaigę mokyklų ir tik 0,2 % buvo beraščių³⁷. 1939 m. LŠS gretose buvo 1 565 nariai, turintys aukštąjį išsilavinimą, 5 550 baigę gimnaziją, o 9 905 baigę progimnaziją³⁸. 1939 m. sausio 1 d. duomenimis, apie 35 % šaulių buvo inteligentijos atstovai – mokslininkai, mokytojai, advokatai, inžinieriai, medicinos darbuotojai, agronomai, tarnautojai ir dvasininkai. LŠS priklausė net 52 profesoriai, 2 829 mokytojai, 14 341 (iš jų 11 103 valstybės, kiti – savivaldybių ir privačių įstaigų) tarnautojas. Ūkininkai ir žemės

35 Buvo 1 057 būriai (979 pėstininkų, 15 raitelių ir 63 moterų), 35 100 rikių, 4 937 rėmėjai, 6 921 moteris, 65 garbės šauliai, iš viso 47 023 nariai bei 5 317 kandidatų. Taigi iš viso 52 340 asmenų: Šaulių Sąjungos sudėtis 1938 m. sausio 1 d. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 517, l. 72.

36 LŠS rinktinių atstovų susirinkimo 1938 m. kovo 12 d. protokolas. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 1306, l. 118–119.

37 Buvo 1 057 būriai (979 pėstininkų, 15 raitelių ir 63 moterų), 35 100 rikių, 4 937 rėmėjai, 6 921 moteris, 65 garbės šauliai, iš viso 47 023 nariai bei 5 317 kandidatų. Taigi iš viso 52 340 asmenų: Šaulių Sąjungos sudėtis 1938 m. sausio 1 d. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 517, l. 72.

38 SALADŽIUS, P. Atgavę Vilnių, pradėjome naują barą. *Trimitas*, 1940, Nr. 10 (1003), p. 231–232.

ūkio darbininkai sudarė tik 41,57 % šaulių³⁹. Paskutiniaisiais nepriklausomybės metais, 1940 m., ūkininkai sudarė 27 %, valstybės įstaigų tarnautojai – 19,4 %, žemės ūkio darbininkai – 13,18 %, amatininkai – 8 %, pramonės darbininkai – 5,4 %, o mokytojai ir mokiniai po 4,9 % LŠS narių skaičiaus. 1940 m. sausio 1 d. duomenimis, 2,7 % šaulių turėjo aukštąjį išsilavinimą, 9,5 % – aukštesnįjį, 17 % – vidurinį, 47 % – pradinį, o 25 % mokėjo skaityti ir rašyti⁴⁰.

1929 m. Tautos šventės proga LŠS nurodymuose teigta, kad „tauta tai daugelio kartų grandinė, kurių vienos priklauso praeičiai, kitos ateičiai ir tik viena dabarčiai. Kartos priklausančios praeičiai gyvena ir veikia per esančias ir būsimas kartas. Visas jas jungia bendra tautinė kultūra ir ideologija“⁴¹. Todėl galbūt ateityje kiekvienas karininkas, šaulys ir partizanas bus „prikeltas“ sukuriant internetinius asmenybės profilius, siekiant išsaugoti jų atminimą. Patekęs į globalų tinklą LŠS narių žinynas turės galimybę išlikti nepriklausomai nuo politinių aplinkybių ar kolektyvinės-istorinės tapatybės išlaikymo tendencijų.

1 priedas: Šaulio tarnybos lapas tarpukariu (LCVA, f. 561, ap. 12, b. 7598)

2 priedas: LŠS narių kartotekos kortelė (LCVA, f. 561, ap. 1a, b. 2380)

39 LŠS metinės žinios apie šaulių tautybę, išsimokslinimą ir užsiėmimą [be datos]. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 517, l. 50.

40 LŠSTarybos 1940 m. vasario 28 d. protokolas Nr. 3/46. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 956, l. 119–119 apv. l.

41 [Be pavadinimo, 1929 m.]. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 648, l. 70.

Vytautas Jokubauskas, Hektoras Vitkus
Lietuvos šaulių sąjungos nariai (1919–1940 m.).
Informacinis žinynas. – Klaipėda: Druka, 2015.

Žinyno, kuriame pateikiami faksimiliniai dokumentai su Lietuvos šaulių sąjungos sąrašais, įvade analizuojama Lietuvos šaulių sąjungos narių tarpukariu kitimo dinamika, socialinė ir tautinė sudėtis. Aptariami archyviniai šaltiniai, kuriuose yra užfiksuoti šaulių vardiniai sąrašai tarpukariu.